

❖An Lúbín❖

4 Aibreán 2005

Ábhar machnaimh

Pádraig Ó Maoileoin, údar agus iriseoir ó Chorca Dhuibhne (as *Ár Leithéidí Arís*, Clódhanna Teoranta 1978):

Tá gá le mionscríbhneoirí agus is é a locht a laghad: is é mar atá nach bhfuil ár ndóthain acu ar aon chor ag scríobh na Gaeilge againn. Tá sórt *complex* againne idir scríbhneoirí agus léitheoirí sa Gaeilge nach ndéanann mórán maitheasa dár gcúis, is é sin, gur ag súil le litríocht chruthaitheach a bhíimid óna chéile i gcónaí. Ní mhachnaímid riamh gur mó de thaitneamh agus de shásamh aigne dúinn go minic imeacht den bhóthar mór agus tamall spaisteoiríochta a dhéanamh ar mhionbhóithre na litríochta.

Tubaiste a thug aird an domhain theas ar Nias, ceann de na hoileáin is neamhchoitianta san Indinéis: crith talún, agus dhá mhíle go leith duine marbh ina diaidh. Is maith an t-eolas a bhí ag marcaigh thoinne ar an oileán céanna cheana, riamh ó chuaigh an grianghrafadóir Astrálach Jason Childs ann agus ghlac pictiúr iontach de thonn mhór ghormghlas, fear ar chlár faoina cíor, na crainn phailme ar a cúl faoi spéir dhúghorm. Tháinig lucht marcaíochta ina sluaite ansin, iad féin agus na droimphacadóirí; thapaigh lucht gnó an deis agus thóg ionad saoire; anois tá na striapacha agus na drugaí ann, agus aghaidh na marcach ar oileáin eile.

Ach tá scéal eile ann. Lean bunadh na háite orthu ag maireachtáil ar scáth a chéile mar a rinne roimhe sin. Is gnách linn cuimhneamh ar an Indinéis mar thír Ioslamach, ach tá an-éagsúlacht ag baint léi: an t-anamachas, an Hiondúchas, an t-Ioslamachas, an Chríostaíocht, an Búdachas agus eile, agus iad measctha trína chéile nó leagtha anuas ar a chéile. Ar Nias insíonn an chrith talún féin an scéal: rinneadh dochar do 83 teampall Críostaí, do 11 mosc agus do theampall Búdach. Críostaithe is ea 85% de mhuintir an oileáin, Caitlicigh den chuid is mó. Níl ach 30,000 Muslamach ann as 728,000 duine ar fad, agus iad ina n-iascairí ar an gcósta.

In áiteanna eile san Indinéis ní go maith atá Críostaithe agus Muslamaigh ag tarraingt le chéile, cé gur tháinig maolú ar an nimh le déanaí. Níl Nias saor ar fad ón mímhúinín úd, cé go bhfuil an dá dhream toilteanach go maith cuidiú le chéile i ndiaidh an scriosta. Deirtear gurb iad na muca ba chúis leis na Niasaigh cloí le reideamh eile: maraítear muc i gcomhair gach ócáide. Ní bhacann na Muslamaigh le muiceoil, ach níl an gheis sin ar Chríostaithe, agus bhí misinéirí ón nGearmáin agus ón Ollainn in ann na muca a thabhairt isteach ina greideamh féin leo, cé nar thaitin rud eile leo a bhí fite fuaite i ndúchas an oileáin - sealgairacht ceann. Níos é sin nach ndeachaigh i léig ar fad. Agus tá rud eile ann a d'fhág a rian ar shaol an oileáin agus ar an tír ar fad: an t-anamachas - sprideanna na gcarn agus na gcloch a adhradh. Tá leachtanna an chreidimh sin le fáil ar fud an oileáin, ag cur i gcuimhne an chuid is tíriúla den naofacht.

Tá a dteanga féin ag na Niasaigh, rud is coitianta san Indinéis, tír na gcéadta oileán. Bheifeá in ann Nias a shiúl agus gan agat ach Indinéisís, teanga a fáisceadh as an Malaeis; ach ní tríthi sin a chuireann na daoine an chuid is nádúrtha díobh féin in iúl.

Anois tá an dramhaíl le cartadh agus na tithe le hatógáil. Ar an drochuair tá Nias suite díreach os cionn na háite a mbíonn leaca teicteonacha ag oibriú ar a chéile, agus deirtear nár chruaigh buncharraigeacha an oileáin riamh; dá áilleacht é, bíonn an tseantubaiste á bagairt i gcónaí air. Cóireofar na háiteanna a milleadh agus cuirfear na mairbh; luath nó mall, croithfidh an talamh arís.

Ó na nuachtáin Ghaeilge

The status (and failure) of Irish in the education system has been receiving unprecedented attention: teachers lacking language skills and resources, students unable to speak the language after 13 years of study.

Seo Seán Tadhg Ó Gairbhí (*Foinse* 20/3/2005) ag plé chéad Tuarascáil Bhliantúil an Choimisinéara Teanga, Seán Ó Cuirreáin. Múintear 1,500 uair an chloig de Ghaeilge do ghnáthdhaltáí na hÉireann ar feadh trí bliana déag ar chostas 500 milliún euró in aghaidh na bliana, agus cén toradh atá air? Gan iad a bheith in ann comhrá 15 soicind a choinneáil leat i nGaeilge.

Seo an scannal is mó i stair scannalach na Gaeilge sa státchóras, agus ba cheart go gcuirfeadh an t amhras atá léirithe ag an gCoimisinéir faoin dtoradh atá á fháil ar an infheistíocht Stáit seo tús le díospóireacht mhacánta, phoiblí. Cheana fhéin, tá admhaithe agan Aire Gaeltachta, Éamon Ó Cuív ar leathanaigh an pháipéir go bhfuil ag teip ar mhúineadh na Gaeilge sa chóras oideachais. Ní gá go mbeadh 13 bliana caite in aon scoil agat chun an méid sin a aithint, ach, go dtí seo, níl aon iarracht ‘chuimsitheach’ ná ‘fhuarchúiseach’ déanta - mar atá éilithe ag an gCoimisinéir - teacht ar fhreagraí ná réiteach.

Feannann an Tuarascáil na meáin Bhéarla (nó cuid acu) as an dóigh a bpléann siad scéalta i dtaobh an Achta Teanga, agus gan aon tuiscint cheart acu ar an scéal

Is fada an Ghaeilge trom le tuarascálacha; tá ceann eile déanta ag an an Roinn Oideachais agus moltaí inti: cumas ceart cainte a bheith ag múinteoirí Gaeilge agus breis áiseanna a bheith ar fáil dóibh. Pléann an tuarascáil an Scrúdú le hAghaidh Cáilíodha sa Ghaeilge; tá gá le breis cúrsaí, agus déanfar iniúchadh ar an oiread sin múinteoirí a bheith á scaoileadh ón Scrúdú a dhéanamh. Admhaíonn an tAire Ó Cuív féin nach bhfuil ach an chuid is boichte den teanga ag múinteoirí áirithe, ‘go háirithe oidí aoileadh le blianta beaga anuas’.

Tá cúpla focal (na gnáthfhocail) le rá ag Comhar na Múinteoirí Gaeilge: is breá leo an ‘tsárobair’ atá á dhéanamh ag múinteoirí Gaeilge, ach tá géarghá le pleanáil chomhtháite fhadtréimhseach teanga. Rud é nach bhfuil inséanta; fanaimis le beart de réir an bhriathair.

The Gardaí, once distinguished by a sturdy indifference to the National Language, are now persuading themselves to use it – and even want recruits to learn it.

Conchubhar Ó Liatháin (*Lá*):

Ba cheart go mbeadh an “meas bunusach” ag earcaigh ó phobail eitneacha in Éirinn an Ghaeilge a fhoghlaim. Sin a bhí le rá ag teachta amháin ag comhdháil bhliantúil Chumann Sáirsintí is Cigirí na nGardaí i gCill Chainnigh inné, áit ar vótáil mórán ar shon an riachtanais Ghaeilge a choinneáil in áit dóibh siúd a bhí ag iarraidh liostáil sa tseirbhís phóilíneachta.

Táthar ag iarraidh daoine ó phobail eitneacha a mhealladh isteach san Fhórsa, agus ba mhór an trua (más fíor) mura raibh siad in ann ainm agus seoladh duine a bhreacadh síos i nGaeilge - rud nach gcuireadh as do na seanfhondúirí, ach sin scéal eile. Deirimid comhshamhlú cultúrtha leat, más den saghas is aistí féin é.

An Coimisinéir: Ceapadh Seán Ó Cuirreáin mar an chéad Choimisinéir Teanga ar 23 Feabhra 2004. Fiosraíonn sé gearáin faoi chomhlachtaí poiblí a bheith ag déanamh faillí ina ndualgais de réir Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 nó de réir aon dlí eile a bhaineann le húsáid na Gaeilge. Seo cúpla sliocht as a thuarascáil:

- ◆ Is léir gur gá an cheist a chur an bhfuil an Stát ag fáil luach a chuid airgid ar an infheistíocht seo más fíor go bhfuil easpa cumais agus easpa líofachta sa teanga ag an oiread sin daoine a chuaigh tríd an gcóras oideachais, fiú ina gcás siúd ar éirigh leo grád maith a fháil sa Ghaeilge ina gcuid scrúduithe cinn chúrsa?
- ◆ Creidim gur gá breathnú go grinn ar gach gné d'fhoghlaim na teanga – oiliúint múinteoirí, an curaclam, téacsleabhair agus áiseanna teagaisc, seirbhísí tacaíochta, an mhúinteoireacht, córais chigireachta, agus scrúduithe san áireamh - agus córas comhtháite, forásach a fhorbairt a chinnteoidh go mbeidh líofacht sa teanga mar thoradh ar mhór-infheistíocht an stáit sa réimse seo den oideachas.

Seo cuid de na gearáin is mó a rinneadh anuas go dtí seo: foirmeacha i mBéarla amháin (16%), freagraí i mBéarla ar cheisteanna i nGaeilge (13%), easpa Gaeilge ar chomharthaíocht nó ar fhógraíocht (9%), easpa Gaeilge ar chomharthaí bóthair (9%), drogall a bheith ar fheidhmeannaigh seirbhísí a sholáthar trí Ghaeilge (8%), cártaí aitheantais oifigiúla i mBéarla amháin (8%) agus fadhbanna le hainm nó le seoladh i nGaeilge (7%). Daoine as Baile Átha Cliath an dream ba chasaoidí (seansearbhas na Jeaicíní).

Féach: www.gaelport.com.

Ag aithint patrún

A glittering novel about a mutating world, which raises questions about language.

‘Tá an todhchaí ann,’ a chloiseann Cayce á rá aici féin, ‘agus é ag féachaint siar orainn. Ag iarraidh ciall a bhaint as an bhfinscéal a bheas déanta dinn. Agus siar ón áit sin ní bheidh an aimsir a chuaigh thart cosúil ar chor ar bith leis an aimsir a shamhlaímidne a bheith inár ndiaidh anois.’

William Gibson, p.57, *Pattern Recognition*, G.P. Putnam’s Sons, 2003.

Úrscéal faoi chomharthaí agus íomhánna is ea *Pattern Recognition*; is í Cayce an phríomhphearsa, bean óg atá ina tóraitheoir faisean (‘coolhunter’ – focal is fuath léi), ar lorg an ruda is nua i gcathracha móra an domhain chun go ndéanfaí earra tráchtála de. Tá sé de bhua aici an úire sin a bhrath go cruinn agus go tráthúil, ach tá sí féin tugtha don loime, don fhrithfhaisean, do chultacha míne simplí – ‘a one-woman school of anti’ – cé go bhfuil sí i mbaol faisean nua a chumadh dá ainneoin féin dá bharr. Níl acmhainn ar chomharthaí áirithe aici fiú; cuireann siad meadhrán ina ceann.

Tá sí féin agus dream eile faoi gheasa ag míreanna scannáin atá á nochtadh de réir a chéile ar an Idirlíon – blúirí a chuireann an lucht féachana faoi dhraíocht ach nach féidir iad a chur le bun cheal eolais chruinn.

Nuair a bhí cúig mhír ann, nó dáréag, b’fhusa a mheas go mb’fhéidir gur bhain siad le saothar a bhí sách garr, rud a rinne mac léinn, b’fhéidir, cuma cé chomh snasta a bhí sé agus cén draíocht aisteach a bhain leis. Ach de réir mar a tháinig néadú ar an méid íoslódálacha, agus ar dhiamhair a bhfoinse, roghnaigh mórán daoine a chreidiúint go raibh na míreanna á dtaispeáint dóibh de réir

mar a bhí siad á ndéanamh, agus de réir ord a gcríochnaithe, b'fhéidir. Agus ba chuma cé acu ar áitigh tú gurbh aisteoirí beo ba mhó a bhí ann nó gur ríomhscannán é, bhí an léiriú chomh slachtmhar sin gur chosúla i gcónaí nár shaothar le mac leinn é ná rud amaitéarach de réir na gnáthchéille. Is amhlaidh a bhí an scannán ró-iontach.

Leanann síordhíospóireacht an scannán agus cuireann fiontraí cumasach Cayce ar thóir lucht a dhéanta. Í ag imeacht léi i measc míle comhartha agus íomhá nó go dtagann sí orthu siúd atá ag cumadh na draíochta agus á scaoileadh uathu. Má thagann, leanann an tráchtáil í; ach cuirtear in iúl go sáróidh áilleacht an tsaothair féin gach feidhm a bhainfear as. Scéal bleachtairachta é ar an dóigh sin, agus scéin é féin. Scéal a nascann Nua-Eabhrac, Londain, Tokyo agus Moscó le chéile, agus a bhfuil an t-athrú agus an luaineacht fite fuaite ann. Is é an tIdirlíon an ceangal agus an dúiche seilge; é ag freagairt ar an bpointe do shaol a ghéilleann i gcónaí don rud is nua. Tá an stair ann, cinnte, nó an finscéal: scrios an Dá Thúr, mar shampla, agus guth na marbh. Insint sheiftiúil íoróineach eolgaiseach atá anseo; í róchliste, b'fhéidir, agus míníneach féin in áiteanna. Cuntais chruinne deisbhéalacha, an-léiriú déanta ar áiteanna agus ar dhaoine. Leabhar é atá anuas chun dáta, é ceangailte den chomhaimsearthacht.

Tá clú éigin ar an údar mar scríbhneoir ficsean eolaíochta, agus suim aige sa chaoi a dtéann ardeicneolaíocht i bhfeidhm ar aigne agus ar chorp an duine. De thimpiste a tháinig mé ar an leabhar seo, agus d'fhiafraigh mé díom féin ar bhféidir a leithéid a scríobh i nGaeilge. Tá Béarla ar na teangacha úd is mó atá gafa le claoclú an tsaol; teanga í atá thar a bheith solúbtha, bisiúil, tionscnach, ag cumadh agus ag léiriú screamh agus chroí na beatha. Idir spiagaíocht agus dhoimhneacht inti. É de bhuntáiste aici go bhfuil an domhan aige le halpadh. Níl le halpadh ag an nGaeilge ach cuid an bhacaigh, agus a rian sin uirthi.

Is fada go scríobhfar leithéid *Pattern Recognition* i nGaeilge; más maith olc é, b'fhiú é a aistriú. D'osclódh a leithéid spás éigin, chuirfeadh sé in iúl go bhféadtar rudaí áirithe a dhéanamh. Cúinge is mó a bhraithfeá i litríocht na Ghaeilge faoi láthair, cúinge intinne agus anama, easpa intlíochta. Ní leor don litríocht a bheith beo; caithfidh sí an saol a leathnú, a pholladh, a athnuachan, ar mhionbhealaí agus ar bhealaí móra. Ní sárshaothar an leabhar atá i dtreis, dá chlisteacht é, ach dhéanfadh sé cúis lá ar bith sa Ghaeilge.

An té nach mian leis An Lúibín a fháil a thuilleadh cuireadh sé teachtaireacht dá réir chun:
colger@melbpc.org.au.

Colin Ryan

